

Titu Maiorescu

În contra direcției de astăzi în cultura română (1868)

Convorbirile literare au publicat un șir de cercetări critice asupra lucrărilor mai însemnate prin care s-a caracterizat cultura română în timpul din urmă, asupra poeziei de salon și poeziei populare, asupra etimologismului d-lui Cipariu și *Lepturarului* d-lui Pumnul, asupra dreptului public al românilor după școala Bărnăușii și asupra limbei române în jurnalele din Austria.

Aceste critice nu au rămas fără răspuns; însă toate răspunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalități, așa încât, din respect pentru publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face în asemenea discuții persoana scriitorului!

O excepție se poate admite numai în privința ultimului răspuns al *Transilvaniei*, fiindcă unele observări din el dau ocazie de a caracteriza întreaga cultură română din ziua de astăzi și, prin urmare, merită să fie relevate. Afară de aceasta, *Transilvania* este organul public al Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, redactat de unul din cei mai cunoscuți bărbați ai noștri, de d. Bariț, și, întrucât reprezintă astfel floarea dezvoltării intelectuale din Ardeal, are drept să ceară a nu fi ignorată.

*Transilvania*¹, răspunzând la articolele noastre despre limba română în jurnalele austriace, retipărite în volumul de față, începe prin a reproduce anticritica *Familiei* din Pesta, care este de opinie că erorile limbistice criticate de noi sunt numai niște “bagatele”, *Transilvania* însăși recunoaște că jurnalele austriace scriu rău românește, se miră însă pentru ce și cele din Iași scriu rău și citează ca exemplu niște pasaje pline de erori din *Săptămîna*. În celelalte observări ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre “bagatele” criticate de noi și zice:

În marele număr de proverbia românești este și unul care zice: satul arde, baba se piaptănă. Acuma, uită-te, acuma la anul 1868 și află d. T. Maiorescu timpul de a cere de la publiciștii de dincoace stil neted, gramatică, ortografie.

Cine ne face aceste întâmpinări? Am înțelege când ele ne-ar veni de la *Albina*, *Federațiunea*, *Telegraful*, fiindcă acestea sunt foi mai ales politice; care, în sprijinirea importantelor interese constituționale cărora sunt consacrate, se pot cel puțin scuza, dacă nu au avut destulă luare-aminte pentru limba în care scriu. Dar ca tocmai cele două foi literare, *Transilvania* și *Familia*, să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este, din contra, caracteristic pentru starea în care a ajuns cultura noastră intelectuală dacă organul oficial al asociațiunii transilvănene pentru *literatura* română și *cultura* poporului român - are - cum să o numim cu un termen parlamentar? - are inspirațiunea de a ne răspunde că este o “pieptenare de babă”, dacă în anul 1868 îi cerem gramatică, stil și ortografie!

Nu știm ce vor fi gândit membrii acelei asociațiuni la cetirea unui astfel de răspuns din partea reprezentantului d-lor. Noi însă ne-am pus următoarea întrebare: Dacă o foaie literară nu este în stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie și stil bun, atunci de unde a luat curajul de a se mai prezenta pe arena publicității? Și ce folos își închipuiește că va putea produce prin lucrarea ei literară?

Răspunsul neapărat la aceste neapărate întrebări aruncă o lumină așa de tristă asupra organului asociațiunii transilvane, pentru a nu mai vorbi de *Familia*, încât ne simțim provocați a căuta înșine împrejurările ușurătoare care i-ar putea explica purtarea într-un mod mai puțin defavorabil și care i-ar lua o parte din răspunderea ce și-a atras-o.

Asemenea împrejurări ușurătoare există, și datoria noastră este acum de a le pune în vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* și atâtea alte foi literare și politice ale românilor sunt așa de slab redactate, așa de stricătioase prin forma și cuprinsul lor, fiindcă trăiesc într-o atmosferă stricată și se inspiră de ideile și de simțimintele ce caracterizează marea majoritate a “inteligențelor și anteluptătorilor” români. Vițiul radical în ele, și, prin urmare, în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este *neadevărul*, pentru a nu întrebuița un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundată pînă la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română, pe la 1820, începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de mișcarea contagioasă prin care ideile Revoluțiunii franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fîntînele științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescînd și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire, numai lustrul din afară! Căci nepregătiți precum erau și sunt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră pînă la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adînci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror pre existență ele nici nu ar fi putut exista. Și astfel, mărginiți într-o superficialitate fatală, cu mintea și cu inima aprinse de un foc prea ușor, tinerii români se întorceau și se întorc în patria lor cu hotărîrea de a imita și a reproduce aparențele culturii apusene, cu încrederea că, în modul cel mai grăbit vor și realiza îndată literatura, știința, arta frumoasă și, mai întîi de toate, libertatea într-un stat modern. Și așa de des s-au repetat aceste iluzii juvenile, încît au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcție puternică, ce apucă cu tărie egală pe cei tineri și pe cei bătrîni, pe cei cari se duc spre a învăța și pe cei cari s-au întors spre a aplica învățătura lor. În deosebire de poetul antic, care, admirînd greutățile enorme ce le-a învins statul român pînă la constituirea sa, exclamă faimoasa frază *tantae molis erat romanam condere gentem*², coborîtorii acestor romani își cred ușoară sarcina de a așeza gîntea română, pe bazele civilizațiunii, și mulți din ei, sunt chiar încredințați că astăzi această așezare este aproape de a fi terminată. Avem de toate cu îmbelșugare - își închipuiesc ei - și cînd îi întrebi de literatură, îți citează cifra coalelor înnegrite pe fiecare an cu litere române și numărul tipografiilor din București, și cînd le vorbești de știință, îți arată societățile mai mult sau mai puțin academice și programele discursurilor ținute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenței omenești; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci și gliptoteci, îți arată expozițiunea artiștilor în viață și se laudă cu numărul pînzelor spînzurate pe părete, și dacă, în fine, te îndoiești de libertate, îți prezintă hîrtia pe care e tipărită constituțiunea română și îți citesc discursurile și circulările ultimului ministru care s-a întîmplat să fie la putere.

Față cu această direcție a publicului român, noi nu putem crede că adevăratul mobil care l-a îndemnat spre cultura occidentală să fi fost o prețuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decît vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a arăta, popoarelor străine cu orice preț, chiar cu disprețul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizațiunii.

Numai așa se explică vițiul de care este molipsită viața noastră publică, adecă lipsa de orce fundament solid pentru formele din afară ce le tot primim.

Și primejdioasă în astă privință nu e atît lipsa de fundament în sine, cît este lipsa de orce simțire a necesității acestui fundament în public, este suficiența cu care oamenii noștri cred și sunt crezuți că au făcut o faptă atunci cînd au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această *rătăcire totală a judecăței* este fenomenul cel mai însemnat în situațiunea noastră

intelectuală, un fenomen așa de grav, încât ne pare că este datoria fiecărei inteligenți oneste de a-l studia, de a-l urmări de la prima sa arătare în cultura română și de a-l denunța pretutindenea spiritelor mai june, pentru ca acestea să înțeleagă și să primească sarcina de a-l combate și nimici fără nici o cruțare, dacă nu vor să fie înșiși nimiciți sub greutatea lui.

La 1812, Petru Maior - pentru a nu pomeni compilarea de citate făcută de Șincai fără nici o critică - scrie istoria sa despre începutul românilor în Dacia. În tendința ce are de a dovedi că noi suntem descendenți necorupți ai romanilor, Maior susține în paragraful al patrulea că dacii au fost cu totul exterminați de romani, așa încât nu s-a întâmplat nici o amestecare între aceste două popoare. Pentru a proba o ipoteză așa de nefirească, istoricul nostru se întemeiază pe un pasaj îndoios din Eutrop și pe un pasaj din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mintea sănătoasă, și astfel începe demonstrarea istorică a romanității noastre, cu o falsificare a istoriei.

La 1825 apare *Lexiconul de la Buda*, “românesc-latinesc-unguresc-nemțesc”, care se încearcă să stabilească prin derivări de cuvinte că limba noastră este cea mai pură romană și foarte puțin amestecată cu cuvinte slavone. Cîteva exemple vor arăta valoarea acestor derivări:

Verbul nostru *găsesc* se derivă de la latinescul *con-secour*, substantivul *boier* de la *voglia*, i.e. *voluntas*, substantivul *ceas* de la *caedo*, *caesum*, *caesura*, *quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa*.

Cu asemenea procedare începe știința noastră despre latinitatea cuvintelor române, și primul pas se face prin o falsificare a etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum in linguam romanicam*. Scrisă în latinește, această carte are scopul de a arăta străinilor ce fel de limbă curată este aceea care se vorbește de poporul român, însă arată o limbă care nu s-a vorbit și nu se va vorbi niciodată în poporul român. Acolo întâlnim forme gramaticale și fraze ca cele următoare:

Aburiu și abureru auditu, abébiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi superstitiosu, que a fedu, do se et asconde, do me et laudi cu gula la, quomu ari, asi secili etc., etc.

Și, astfel, gramatica româna începe cu o falsificare a filologiei.

O repețim: ceea ce surprinde și întristează în aceste produse nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se explică și uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecății noastre de astăzi asupra lor, este lauda și suficiența cu care se privesc de inteligențele române ca adevărate fapte de știință valabilă, este orbirea de a nu vedea că zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament în mijlocul căruia zace neadevărul.

Dacă străinii știu astăzi și recunosc că noi sîntem de viță latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller și alții, cari nu prin iluzii pretențioase, ci prin legile solide ale științei au dovedit latinitatea esențială a limbii române. Iar cărți de natura *Tentamenului critic* și a *Lexiconului de la Buda* nu puteau decît să împiedice adevărul, producînd neîncredere în contra unei teze care avea trebuință de argumente așa de greșite pentru a fi susținută.

Direcția falsă odată croită prin cele trei opere de la începutul culturii moderne, inteligența română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă, și, cu acelaș neadevăr înlăuntru, și cu aceeaș pretenție în afară, s-au imitat și s-au falsificat toate formele civilizațiunii moderne. Înainte de a avea partid politic, care să simțea trebuință unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare și am falsificat și disprețuit jurnalistică. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnaziile și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut atenee române și

asociațiuni de cultură și am deprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-arheologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică, înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte, înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național - și am deprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor din afară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țăranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii și muzicanții noștri, academicienii și atenianii din București, premiile literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare care să-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputință. Plîngerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am știut să mergem înaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va deveni manifest tot artificiu și toată caricatura "civilizațiunii" noastre, și formele deșerte cu care ne-am îngîmfat până acum își vor răzbuna atrăgînd cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putință ca o energică reacțiune să se producă în capetele tinerimii române și, o dată cu desprețul neadevărului de până acum, să deștepte voința de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenții iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public și, înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoria fiecărei inteligențe ce vede pericolul de a se lupta până în ultimul moment în contra lui.

O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră este încurajarea blîndă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra - toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu indulgență, sub cuvînt că "tot este ceva" și că are să devie mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni nechemați și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y - jurnalist eminent, domnul Z - bărbat de stat european, și rezultatul este că de atunci încoace mergem tot mai răi, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistică și-a pierdut orice influență; iar cît pentru politica română, fericite articolele literare, căroră le este permis să nu se ocupe de dînsa!

De aci să învățăm marele adevăr că mediocritățile trebuiesc descurajate de la viața publică a unui popor, și cu cît poporul este mai incult, cu atît mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna.

Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură. Și prin urmare vom zice: este mai bine să nu facem o școală deloc decît să facem o școală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă deloc decît să o facem lipsită de

arta frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorarii și neonorai ai unei asociațiuni decât să le facem fără ca spiritul propriu de asociere să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academii, cu secțiunile lor, cu sedințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu analele pentru elaborate decât să le facem toate aceste fără maturitatea științifică ce singură le dă rațiunea de a fi.

Căci dacă facem altfel, atunci producem un șir de forme, ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Însă în timpul în care o academie e osîndită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce, neatîrnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfii să se îmbrace în vestmîntul lor desprețuit.

Întorcîndu-ne de la aceste reflecții generale la punctul concret de unde am plecat, vedem cît de ușor ne putem explica acum purtarea foaiei *Transilvania* și a altor colege ale ei. *Transilvania* este cuprinsă de amețea formelor deșerte, prin care se caracterizează așa-numita cultură română din ziua de astăzi. Ea crede că înaintează literatura cînd înmulțește cifra coalelor periodice în literatura română; că referatele despre asociațiunea transilvăneană, ce le publică și din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protoale subscrise de un președinte și de un vicepreședinte și de un secretar, că elucubrațiunile de gimnaziast ale d-lui T. asupra economiei politice și trîmbițările d-lui P. asupra literaturii române cu “prestanța” ei și asupra necesității unui panteon în care să figureze și învățații români “cari asudă pe piscurile țepeșe ale filozofiei” sunt fapte laudabile de știință, fiindcă s-au rostit ca discursuri solemne într-o adunare anuală a asociațiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră cum de noi, în anul 1868, îi cerem fond pentru aceste forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foaie literară și ne declară că nu are timp să se ocupe de asemenea “bagatele”.

Cum am zis, noi înțelegem și ne explicăm această purtare, dar tot așa de bine înțelegem datoria impusă junimii române de a o osîndi și de a părăsi o dată pentru totdeauna direcția acestor “anteluptători” ai națiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești, dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul.

¹ *Transilvania* din 1 august 1868.

² Atît de greu era să se întemeieze neamul roman (lat.) (Virgiliu) (n. ed.).

(T. Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română (1868)*, în Id., *Critice*, Minerva, București, 1989, pp. 122-130)